

2020 – DOSARELE PATRIMONIULUI (LXII):

„Philip Moller” ... în absența lui „popa”! - Originile scrisului în limba română
- Filigranologia! - Durerea noastră ... - Din cronici și hrisoave!

2020
Anul omagial
al
pastoratiei
părinților și copiilor

Quad non este in actis, non este in mundo!
Ceea ce nu este în acte,
nu este pe lume!

Dosarele
patrimoniului (LXII)

Originile
scrisului în
limba română

A scrie
este un fel
de a vorbi
fără să fii
întrerupt!

Jules Renard

Filigranul
morii
de hârtie

Brașov

Filip Moldoveanul
Tetraevanghelul
slavon 1546

Filigranologia

Istoricul brașovean Gernot Nussbächer a insistat în studierea activității lui Filip Moldoveanu, dedicându-i capitolul „Noi date privitoare la biografia primului tipograf român”, în lucrarea „Din cronici și hrisoave” (1987). Reproducem câteva pasaje edificatoare: «... Din însemnările publicate reiese că, între 1521 și 1554, **Filip Moldoveanul** a fost angajat al sfatului orașului Sibiu ca scriitor și traducător de acte românești, iar, începând din anul 1537, el a fost trimis în mai multe rânduri în misiuni diplomatice la curtea domnilor Țării Românești. O nouă cercetare a Socotelilor consulare din Sibiu, întreprinsă de către noi, a dus la depistarea câtorva însemnări necunoscute pînă acum, privitoare la Filip Moldoveanul. Astfel, în registrul de socoteli pe anul 1520 este consemnată o retribuție de 2 florini pentru Filip Moldoveanul pentru citirea și scrierea scrisorilor românești, **în absența lui „popa”**. Este vorba de preotul român din Rășinari, retribuit pentru această activitate, potrivit însemnărilor din socotelile sibiene ale anilor 1495 și 1507. **Însemnarea din 1520 este, în prezent, cea mai veche știre cunoscută despre Filip Moldoveanul.** Știrea se referă – probabil – la începutul activității sale, deoarece în anii următori retribuțiile sale erau mai mari. Pînă la 1526 activitatea preoților din Rășinari ca scriitori și traducători români ai sfatului orașenesc din Sibiu a fost redusă treptat, iar retribuția lui Filip Moldoveanul a fost mărită la 6 florini anual. A doua știre nou depistată se referă la retribuția de 4 florini plătită în anul 1529 lui Filip Moldoveanul, „pentru traducerea scrisorilor românești”. Din anii

1530-1535 nu s-au păstrat socoteli consulare de la Sibiu. Din această perioadă am aflat însă date încă necunoscute despre Filip Moldoveanul într-un registru de impozite restante. În anul 1530 figurează restant cu 12 denari la prima impunere „**Philip Moller**”, încadrat cu 4 unități impozabile, denumite „lot”. Tot așa „**Philip Moller**” a rămas dator la a doua impunere din anul 1532 cu suma de 16 denari, iar la prima impunere din anul 1533 figurează cu o restanță de 10 denari. Este posibil ca, în condițiile asediului orașului Sibiu de către oștile lui Ioan Zápolya, **Filip Moldoveanul** să nu mai fi putut îndeplini misiuni în afara orașului și să fie astfel lipsit de cel puțin o parte din veniturile sale. Următoarea știre nouă este din 18 iulie 1536 și se referă la o deplasare a lui **Filip Moldoveanul la Agnita**, pentru a participa, împreună cu câțiva senatori din Sibiu, la dezbaterile unui proces în care reclamanții erau niște români. Din această însemnare putem deduce că Filip Moldoveanul a activat la dezbaterile procesului ca traducător sau interpret, eventual chiar și ca juristconsult (sau avocat) al reclamanților. Putem presupune că Filip Moldoveanul a îndeplinit misiuni asemănătoare și în anii precedenți și că el a avut un rol important în relațiile multiple ale Sibiului cu Țara Românească, după cum rezultă din însemnările ulterioare ale socotelilor Sibiului. Datele nou depistate prelungesc timpul activității lui Filip Moldoveanul în slujba sfatului orașenesc din Sibiu cu încă un an la începutul lor – 1520 – și întregesc știrile privind retribuirea sa, ca și activitatea sa de traducător...».

De la același istoric am înțeles modul cum se datează documentele vechi, din lipsa oricăror elemente de identificare: «**Filigranologia este o disciplină științifică relativ tânără**. Numele și l-a primit de la obiectul ei de studiu, filigranele, niște figuri vizibile în hîrtia medievală, cînd este ținută în contra-lumină. (...) Invenția hîrtiei este atribuită ministrului chinez Țai-Lun și datează din anul 105 al erei noastre. De la chinezi, secretul producției hîrtiei a ajuns în secolul al VIII-lea la arabi, care au răspîndit producția de hîrtie și în Africa de Nord. În secolul al XII-lea lucrează prima moară de hîrtie europeană la **Xativa**, iar în secolul al XIII-lea începe producția de hîrtie în diferite părți ale Italiei. Aceasta din urmă constituie un progres deosebit față de hîrtia chineză și arabă, prin introducerea următoarelor elemente noi: 1.mecanizarea pregătirii pastei de hîrtie în instalații de șteamp acționate de puterea apei – așa numitele „**mori de hîrtie**”; 2.înclieirea hîrtiei, care permitea folosirea cernelii și deci ridica proprietățile de consum ale hîrtiei; 3.introducerea formelor stabile din sîrmă, în locul celor flexibile din trestie, folosite la arabi. Aceste forme de sîrmă au constituit elementul caracteristic pentru hîrtia europeană timp de peste șase secole, pînă la introducerea și generalizarea mașinii de hîrtie». Se cuvine a menționa contribuția inginerului chimist brașovean Gebbard Blücher (1934-1968) care - cu sprijinul Filialei Arhivelor Statului Brașov și Laboratorului de Izotopi Radioactivi - a procedat la betagrafierea filigranelor, alcătuiind «un repertoriu al filigranelor morii de hîrtie din Brașov (1546-1600), cuprinzînd 165 variante ale celor opt tipuri de filigran. De asemenea, Blücher a început repertorierea filigranelor morilor de hîrtie din Cluj (1564-1601) și Sibiu (1574-1599)». Prin activitatea cercetătorilor brașoveni, România devenea a patra țară din lume (după URSS, Finlanda și Anglia) care aplica noua metodă de datare a numeroaselor tipărituri românești (din sec. XVI-lea), care nu erau datate sau care s-au păstrat parțial (în fragmente).

Știați că există o **Asociație Internațională a Istoricilor Hîrtiei** (I.P.H. – International Association of Paper Historians)?

Institutul de Lingvistică din București, prin grija filologilor Ion Gheție și Al. Mareș, a asigurat apariția unei lucrări importante: „**Originile scrisului în limba română**” (1985), în introducerea căreia s-au făcut următoarele precizări: «În literatura românească de specialitate, termenul de scris, ... semnifică, de regulă, atît „**acțiunea de a scrie**”, cît și rezultatul acestei acțiuni, adică „totalitatea operelor scrise, literatură (în sensul cel mai general). (...) Într-o asemenea perspectivă e privită problema de cei dintîi istoriografi ai literaturii noastre vechi, care au pornit cu toții de la textele coresiene, adăugînd, cîteodată, anumite informații privitoare la unele (presupune) monumente literare anterioare acestora (de pildă, *Catehismul* luteran din 1544, a cărui soartă l-a preocupat pe Cipariu). Plasarea atît de aproape de zilele noastre a epocii de început a scrisului românesc prezenta pentru multă lume inconvenientul de a pune în evidență caracterul relativ recent al culturii scrise naționale și lipsa unei tradiții mai îndelungate în acest domeniu. Cipariu era unui dintre cei ce deplîngeau, în 1858, o asemenea stare de fapt. „**Durerea noastră** este numai că nu putem afla destule documente literare de a ne putea înălța mai sus de secolul XVI, iar **mulțumirea** ne-ar fi cînd de la părinții noștri ne-ar fi rămas munumente și mai vechi decît una mie de ani”. (...) Primul centru cultural pentru care deținem informații că a cunoscut o activitate literară în limba română este Sibiuul. Numele acestui oraș este legat de apariția primelor tipărituri românești, un *Catehism* imprimat în anul 1544 și un *Tetraevanghel* biling, slavo-român, imprimat în intervalul 1551-1553. Tot aici s-a tipărit în anul 1546 un Tetraevanghel slavon, în al cărui epilog figurează, în calitate de tipograf, Filip Moldoveanul». În cercetarea arhivistică se pleacă de la o axiomă juridică latină: „**Ceea ce nu este în acte, nu este pe lume**” (*Quod non este in actis, non este in mundo*)! Dramaturgul filozof francez Jules Renard scria: „**A scrie este un fel de a vorbi fără să fii întrerupt ...**”, el completându-l pe romancierul Gustave Flaubert: „**Tot talentul de a scrie constă, în definitiv, doar în alegerea cuvintelor**”.

(va urma)

Marius HALMAGHI

Sursa online:

<https://www.tribuna.ro/stiri/cultura/2020-dosarele-patrimoniului-lxii-philip-moller-in-absenta-lui-popa-originile-scrisului-in-limba-romana-filigranologia-durerea-noastra--din-cronici-si-hrisoave-154195.html>

În: Tribuna, 17 septembrie 2020